

УДК 811.161.2'373.611

ОБРАЗНО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ОДНО- ТА БАГАТОЗНАЧНИХ ДЕРИВАТИВ ЯК ПРЕДМЕТ ЛЕКСИКОГРАФІЇ (на матеріалі української мови)

Гуцуляк Т.Є.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012
t.gutsuliak@gmail.com

У пропонованій розвідці зосереджено увагу на кількох проблемних питаннях лексикографічної практики опису семантичної структури відсубстантивних прикметникових дериватів з образно-метафоричною внутрішньою формою. Наголошено на потребі вказувати у словникових дефініціях особливості мотивувальних ознак, що вплинули на морфологічну будову та семантику похідного слова. Значення якісної ознаки, які входять до структури дериватів, утворених за моделями відносних (чи присвійно-відносних) ад'єктивів, запропоновано фіксувати як самостійні ЛСВ, оскільки вони часто виникають внаслідок словотворчих процесів і засвідчують інші семантичні зв'язки з твірною базою.

Ключові слова: відсубстантивні деривати, лексикографія, мотивація, образні відсубстантивні прикметники, образна мотивація, полісемантичні деривати, словникова дефініція.

Гуцуляк Т.Є.

Образно-семантическая структура одно- и многозначных дериватов как предмет лексикографии (на материале украинского языка)

В предлагаемой статье внимание сосредоточено на нескольких проблемных вопросах лексикографической практики описания семантической структуры отсубстантивных прилагательных дериватов с образно-метафорической внутренней формой. Отмечена необходимость указывать в словарных дефинициях особенности мотивирующих признаков, которые повлияли на морфологическую структуру и семантику производного слова. Внесено предложение значения качественного признака, которые входят в структуру дериватов, образованных по моделям относительных (или притяжательно-относительных) адъективов, фиксировать как самостоятельные ЛСВ, поскольку они часто возникают в результате словообразовательных процессов и отображают другие семантические связи с образующей базой.

Ключевые слова: отсубстантивные дериваты, лексикография, мотивація, образные отсубстантивные прилагательные, образная мотивація, многозначные дериваты, словарная дефиниция.

T. Hutsuliak

Figurative derivational structure of mono- and polysemantic derivatives as the subject of lexicography

In the system of figurative means of the Ukrainian language, the derivative lexical units, which were formed on the basis of figurative motivational relations, occupy a significant place. An important role in the recording and preservation of such figurative derivatives in the lexical-semantic system of the Ukrainian language is given to lexicographic works of an interpretive type. Dictionary definitions are important for establishing formal-semantic links of derivative units with their motivational basis and for defining

motivational features. However, lexicographic interpretations are not always informative enough, but sometimes too generalized, which complicates the interpretation of figurative content of lexical units. Therefore, the purpose of the proposed work provides an analysis of the problematic issues of the present lexicographic practice of describing the semantic structure of morphological derivatives with a figuratively-metaphorical internal form and outlining the ways of their solution. The subject of the study is the following mono- and polysemantic units of the Ukrainian language, which, according to their structural and semantic features, belong to the derivatives from the subjective adjectives and contain sememes with figurative meaning.

In the article on the example of separate adjectives the attention is focused on the need to take into account the vocabulary definitions of the peculiarities of the motivational traits that influenced the morphological structure and the semantic structure of the derivative word. This will help to provide a holistic understanding of the sign, called figurative derivative, given the possibility of implementing various aspects of the motivational semantics.

Among the problematic issues of lexicographic practice, the formulation of vocabulary definitions for derivatives from the subjective adjectives is considered and the need to consider the ability of the noun-motivator to form not only relative (or possessively relative) adjectives, but also qualitative ones. It is suggested that the value of qualitative sign be fixed as independent lexico-semantic variants (LSV), since they often arise as a result of word-forming processes and testify to other semantic ties with the creators' base.

Key words: *substantivized derivatives, lexicography, motivation, figure substantivized adjective, figure motivation, polysemantic derivatives, dictionary definitions.*

Вступ. Образне сприйняття елементів дійсності, що ґрунтується на універсальних метафоричних та метонімічних механізмах формування й розвитку семантики мовних одиниць, належить до фундаментальних когнітивно-мовних явищ внутрішньослівної та міжслівної деривації. За своїми структурно-семантичними особливостями значна кількість лексичних одиниць української мови (як і багатьох інших слов'янських і неслов'янських мов) наділена здатністю фіксувати й відображати передусім типові (а також індивідуально-авторські) асоціативно-образні уявлення, які, за словами Дж. Лакоффа й М. Джонсона, є невід'ємною частиною когнітивної системи носіїв мови й передають специфіку національного світосприйняття. У системі образних засобів української мови вагоме місце посідають похідні лексичні одиниці, що сформувалися на базі образних мотиваційних відношень, в основі яких лежить пізнавальна здатність мовців, з використанням мисленневих механізмів аналогії, подібності чи суміжності, встановлювати асоціативні зв'язки між елементами дійсності й відповідно між поняттєвими сферами, до яких вони належать [4, 161]. Вагому роль у фіксуванні й збереженні таких образних дериватів у лексико-семантичній системі української мови відводимо передусім лексикографічним працям тлумачного типу. Словникові дефініції є важливими для встановлення формально-семантичних зв'язків похідних одиниць з їхньою мотиваційною базою та для визначення мотивувальної ознаки. Попри те лексикографічні тлумачення не завжди є достатньо інформативними, а подекуди й надто узагальненими, що ускладнює трактування образного змісту лексичних одиниць. Тому в пропонованій розвідці

ставимо за **мету**, беручи за основу зміст словникових статей, проаналізувати особливості наявної в наш час лексикографічної практики опису семантичної структури морфологічних дериватів з образно-метафоричною внутрішньою формою. **Предметом дослідження** послужили такі одно- та багатозначні одиниці української мови, які за своїми структурно-семантичними ознаками належать до похідних відсубстантивних прикметників і містять семми з образним змістом.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Розгляд проблемних питань такого типу варто здійснювати в контексті комплексних досліджень, пов'язаних із вивченням словотвірних та структурно-семантичних особливостей образних похідних слів. У сучасному українському та зарубіжному мовознавстві загалом простежуємо зацікавлення лінгвістів специфікою образної деривації, проте натрапляємо на низку проблемних і важливих питань, які ще не отримали детального й вичерпного розв'язання, — з-поміж них й окреслений у пропонованій розвідці аспект лексикографічного опису й закріплення похідних одиниць з образним змістом. Увага дослідників більшою мірою зосереджена довкола аналізу формально-семантичних зв'язків між дериватами та їхньою мотиваційною базою, встановленням когнітивного підґрунтя таких відношень. Специфіку лексикографічного трактування явищ образної семантики, закріпленої за похідними одиницями, що своєю словотвірною структурою виражають образне порівняння, російська дослідниця К.В. Огольцева пропонує описувати за допомогою типових й нетипових компаративних формул, у яких узагальнено способи словникової експлікації порівняльних значень [9].

В українському мовознавстві аналіз образних похідних прикметників частково представлений у працях Л.М. Береговенко, З.О. Валюх, О.В. Дияк і пов'язаний із виокремленням відсубстантивних утворень з дериваційним значенням «подібності» в ад'єктивних блоках словотвірних парадигм [1; 2; 5]. Мовне оформлення семантики подібності в структурі прикметникових дериватів виражають словотворчі форманти — передусім суфікси якісних ад'єктивів *-аст-* (*-яст-*), *-ат-* (*-ят-*, *-чат-*), *-ист-* (*-іст-*), *-уват-* (*-юват-*, *-куват-*), — аналіз таких похідних одиниць відображають праці А.П. Грищенко, О. Ізюмова, Є.А. Карпіловської, О. Курило, А.П. Романченко, Ю. Шевельова. Про інші словотворчі форманти — афікси *-ин-*, *-н-*, *-ов-* (*-ев-*), *-ськ-* (*-цьк-*), *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*) — йдеться лише в окремих роботах українських дослідників із вказівкою на нечисленні словотвірні типи таких образних утворень.

Семантична структура багатозначних відносних прикметників була предметом уваги в працях О.П. Штонь щодо здатності таких лексичних одиниць розвивати різні типи значень (номінативне, узуально-конотативне та оказіонально-конотативне) [12; 13]. Дослідниця більшою мірою вказує на роль контексту (мінімального чи широкого) для актуалізації значення якісної ознаки, закріпленого в структурі відносних прикметників, визначає особливості узуального та оказіонального вживання ад'єктивів та набуття ними у зв'язку з цим статусу полісемантів. Деяко по-іншому трактує появу ЛСВ із образним змістом у структурі якісно-відносних прикметників О.А. Юріна, запропонувавши розглядати їх як опосередковану ознакову метафору, яка закріплює вираження якісного значення через відсилання до предметів-еталонів або ж до прототипних процесів, пов'язаних із виявом певних ознак [14, 18]. Попри важливість названих чинників, що сприяють розвитку багатозначності прикметників, дослідники все-таки менше уваги приділяють описові словотворчих процесів, пов'язаних з цим явищем.

Методологія дослідження. Виокремлення корпусу досліджуваних одиниць та встановлення проблемних для аналізу питань було здійснено на основі методу лінгвістичного опису та спостереження із використанням прийомів лексикографічного відбору мовного матеріалу, інтерпретації словникових статей за допомогою компонентного аналізу дефініцій слів. До того ж зарахування відсубстантивних ад'єктивів до образних утворень відбувалося на основі структурного методу, а саме мотиваційно-словотвірного аналізу. У випадках інформативної недостатності лексикографічних тлумачень для встановлення внутрішньої форми образних дериватів до уваги було взято контекстні зв'язки слів. Опозиційний прийом внутрішньої інтерпретації на основі

зіставлення словникових статей прикметникових дериватів, утворених на базі мотиваторів однакових лексико-семантичних груп, дав змогу зафіксувати низку суттєвих розбіжностей у закріпленні значення якісної ознаки в семантичній структурі похідних ад'єктивів. Для виокремлення й опису мотивувальних ознак окремих дериватів було залучено ще й лінгвокультурний аспект зовнішньої інтерпретації мовних явищ.

Результати дослідження та обговорення. Образні ад'єктиви української мови, утворені на базі іменників, можуть бути як однозначними, так і багатозначними й формуються в межах суфіксальних словотвірних моделей якісних та відносних (чи присвійно-відносних) прикметників. Структурно-семантичні особливості таких дериватів дають підстави дослідникам (О.К. Безпояско, К.Г. Городенській, А.П. Романченко, А.А. Сінічкіній та ін.) зараховувати їх до мовних одиниць, що репрезентують семантичну категорію подібності, об'єктивовану на словотвірному рівні у формально-семантичному полі подібності, яке, окрім прикметників, включає похідні іменники, дієслова й прислівники, утворені за різними словотвірними моделями, і входить до функціонально-семантичного поля компаративності.

За своїми семантичними особливостями образні ад'єктиви позначають якісну ознаку через метафоричний (метонімічний чи аналогічний) зв'язок з предметами-еталонами, типовими, традиційними для певної мовної свідомості виразниками, носіями ознак. Наприклад: *опришкуватий хлопець* — запальний, нестриманий, який нагадує такими рисами опришка; *серпасти вуса* — формою схожі на серп, які звисають дугами; *стріхаті брови* — такі, що настовбурчилися і нависають над очима, немов стріха; *бісерний почерк* — дуже дрібний, рівний почерк, у якому кожна літера, наче дрібна намистина бісеру тощо.

Асоціативні процеси, що призводять до формування образного уявлення, підпорядковані кільком самостійним чи одночасним мисленевим механізмам: *концептуальній метафорі*, яка слугує засобом «осмислення певної більш абстрактної сфери (мішені) в термінах більше відомої, зазвичай конкретної сфери (джерела)» [7, 389]; або *концептуальній метонімії*, яка пов'язана із «переміщенням фокуса уваги» з одного (певного) об'єкта на інший, суміжний з ним, при цьому «концептуальна структура, породжена буквальним смислом метонімічно вжитого слова, є аномальною, тобто сприймається як образ, троп» [11, 160]. Для прикметникових образних дериватів такі моделі репрезентують зв'язок між назвою одного предмета та назвою ознаки іншого, наділеного схожими особливостями.

Відсутність у сучасному мовознавстві ґрунтовних теоретичних праць, які б узагальнювали

структурно-семантичні та дериваційні особливості образних прикметників української мови, призводить до утруднення та певних розбіжностей у їх лексикографічному описі. У пропонованій розвідці розглянемо кілька таких, на нашу думку, проблемних моментів.

I. Типологія лексичних значень моносемантичних похідних ад'єктивів із образним змістом та принципи формулювання їх словникових дефініцій.

В українській мові фіксуємо велику групу відсубстантивних прикметників, які утворилися як **власне образні деривати**, тобто їх первинне значення, сформоване як результат деривації, відразу містить зв'язок із образним сприйняттям ознаки певного елемента дійсності. До таких похідних утворень належать передусім ад'єктиви із суфіксом *-уват-* (*-юват-*) (подекуди з ускладненим варіантом *-куват-* чи фонетичним варіантом *-оват-*); а також із формантами *-аст-* (*-яст-*), *-ист-*, рідше деривати, утворені за моделями відносних чи присвійно-відносних прикметників із суфіксами *-ан-*, *-ат-*, *-н-*, *-ов-*, *-ськ-*. Така особливість певною мірою зумовлена й характером семантики твірних основ, їх здатністю приєднувати певні афікси й домінуючою роллю лексикограматичних значень відносності чи посесивності. Наприклад:

- **ведмедикуватий** — який своєю зовнішністю, незграбними рухами і тощо нагадує ведмедя. *Враз зникає його сором'язливість. Він уже не ведмедикуватий хлопчина з дубовими плечима* (О. Донченко) [СУМ, I, 315];
- **гличкуватий** — формою схожий на гличик. *За столом сидів старший лейтенант з гличкуватою головою і щось писав* (П. Гуріненко) [ТСУМ-20];
- **шпакуватий** — 1) з сивиною, сивуватий (про людину). *Грубі слъози покотилися доли Василевим лицем і звисли на шпакуватих стрижених вусах* (І. Франко); 2) темно-сірий (про коня) [СУМ, XI, 513];
- **домовинний** — такий, як у домовині. *Дома застає Дарка вже сутінки і цей немилый, домовинний запах, яким хворіють усі житлові кімнати, коли позачиняти вікна і вигнати з кімнати людей* (І. Вільде) [СУМ, II, 365];
- **мачкатий** — дрібний, як мачок; схожий на мачок. *Вже третю добу сіє на полонині дрібний мачкатий дощик* (М. Коцюбинський) [СУМ, IV, 656];
- **зозулястий** — який забарвленням нагадує зозулю, зозуля; рябий. *На дворі зозуляста квочка, надувшись та настобурчившись рябеньким пір'ячком, водила шестеро курчат* (М. Коцюбинський) [СУМ, III, 679];

- **лопатистий** — схожий на лопату (у 1 знач.); широкий. *На порозі спитав [господар] гостя, чи курить, ... запросив у хату, усміхаючись в свою широку, лопатисту бороду* (В. Гжицький) [СУМ, IV, 546];
- **покійницький** — такий, як у покійника; мертвотний. — *Як тепленько! — По хвилиниці Сном покійницьким заснув* (П. Грабовський) [СУМ, VII, 24].

Образні уявлення, закріплені такими номінаціями, часто відображають специфічне, притаманне для певної культурно-мовної спільноти світосприйняття. Аналіз структурно-семантичних особливостей таких дериватів підводить до першого проблемного питання, яке має загальнотеретичний характер і пов'язане із типом лексичного значення наведених та ін. моносемантичних похідних утворень з огляду на зв'язок цього значення з елементом дійсності. Очевидним є те, що цей зв'язок не безпосередній, а відображає ознаку опосередковано. Вважаємо, що значення, з яким з'являються такі деривати, відразу є **образним (асоціативно-образним)**. В українському мовознавстві, як засвідчує фактичний матеріал, постає потреба у виробленні типології лексичних значень похідних слів. У зарубіжних дослідженнях, зокрема в працях російських лінгвістів К.В. Огольцевої, О.А. Юріної, запропоновано виокремлювати **образне значення** для таких дериватів, у семантичній структурі яких ключову роль відіграє образ як втілене в мовних формах чуттєво-наочне уявлення, детерміноване національними й культурно-історичними чинниками. При цьому образне значення становить ядро поняттєвого змісту і слугує здебільшого джерелом емоційно-оцінних сем [8, 59]. Загалом дослідники, які послуговуються терміном **образне значення**, використовують його широко — і для називання окремих метафоричних ЛСВ, і значення фразеологізмів, і власне образних дериватів [14].

Словникові дефініції лексичного значення **власне образних дериватів** здебільшого фіксують виокремлення домінуючої в образному уявленні ознаки (форми предмета, кольору, розміру тощо, загалом зовнішнього вигляду) — і це відображено у сформованих або частково сформованих **образно-метафоричних значеннях**, які здебільшого містять вказівку на внутрішню форму слова (**воскувате жито** — кольором схоже на віск; **гличкувата голова** — формою схожа на гличик тощо). У цьому аспекті важливою є думка, висловлена О.П. Єрмаковою та О.А. Земською про важливість включати у словникові тлумачення лексичних значень похідних слів зміст їхньої внутрішньої форми. Це пов'язано з властивістю внутрішньої форми передавати дух мови, особливості національного світобачення, вона допомагає засвоїти слово, зрозуміти механізм його творення й проникнути в специфіку мови.

«Внутрішня форма виражає таке розуміння предмета, яке було обрано для його називання, <...> надане йому духовною свідомістю народу» [6, 520].

Окрім описаного типу дефініцій лексичних значень образних дериватів, у досліджуваному матеріалі фіксуємо й такі тлумачення, у яких семантична структура не закріплює чітко виявленого зв'язку з мотивувальною ознакою. При цьому предметно-поняттєві відношення в таких лексичних значеннях виражені слабо, а семантичні компоненти ще яскраво не виокремлено, й вони актуалізуються лише в певних контекстах, відображаючи різні сторони об'єктів порівняння. У словникових дефініціях такий зміст слова описують через відсилання до референта в описових та компаративних конструкціях «схожий на...», «який нагадує...», «подібний до...», «такий, як...». Таке явище простежуємо як для однозначних, так і для багатозначних відсубстантивних прикметників. Наприклад:

- **глистуватий** — схожий на глиста. *Враз і телекоментатор <...> появился — глистуватий тип у смугастому костюмі* (Є. Гуцало) [ТСУМ-20];
- **горохуватий** — подібний до сухого гороху (у 2 знач.). *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138];
- **горшківатий** — схожий на горшок. — *Сергій насміявся з тебе? — насторожується вся горшківата голова Шмалія* (М. Стельмах) [СУМ, II, 139];
- **слимакуватий** — який нагадує слимака, схожий на слимака (у 1 знач.). *Як дитина, плескав [Прокіп] у долоні, коли срібні плитки описували по дощі гарні слимакуваті закурти* (І. Франко) [СУМ, IX, 353];
- **хлопчакуватий** — трохи схожий на хлопчак. *До кабінету зайшов другий секретар Шестопал, хлопчакуватий брюнет років за тридцять* (М. Тарновський) [СУМ, XI, 85];
- **шпичакуватий** — такий, як шпичак; подібний до шпичака. *З хати вийшов господар, кремезний, просивий чоловік з короткою підстриженою шпичакуватою бородою* (Б. Грінченко); *Хризант Калитовський як почне облутувати його ласкавими словами, мов павутинням, — дивись шпичакуватий панок стає кругленький, наче кулька* (П. Колесник) [СУМ, XI, 524].

Наведені дефініції лексичних значень похідних прикметників попри складність встановлення чіткої мотивувальної ознаки, пов'язаної з їх творенням, у багатьох випадках потребують усетаки більшої конкретизації, принаймні тих асоціативно-образних зв'язків, які оприявнює контекстне оточення слова, подане в ілюстративному

матеріалі. А в деяких випадках варто не залишати поза увагою попередню лексикографічну практику, а саме матеріали «Словаря української мови», упорядкованого Б.Д. Грінченком, «Російсько-українського словника» за ред. А.Ю. Кримського й С.О. Єфремова та ін., зорієнтованих на відображення особливостей народнорозмовного мовлення. Детально подаємо аналіз кількох виразних прикладів.

Значення лексеми **горохуватий** у сучасних тлумачних словниках (СУМ, ТСУМ-20, ВТССУМ) зафіксоване як «подібний до сухого гороху» (у 2 знач.): *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138]. Відсилання до лексико-семантичного варіанта слова *горох* «насіння цієї рослини, що використовується для харчування» [СУМ, II, 137] не дає змоги сформуванню цілісного розуміння ознаки, названої похідним прикметником, адже аспекти семантики твірного слова можуть бути пов'язані і з кольором насіння гороху, і з розміром, формою та структурою. У матеріалах «Словаря української мови» за ред. Б.Д. Грінченка тлумачення прикметника **горохуватий** містить вказівку на виокремлену мотивувальну ознаку «подобный гороху, **сморщенный**» із наведенням того самого контексту. До того ж у словниковій статті подано ще один ЛСВ, який закріпив інші асоціативно-образні зв'язки, а саме подібність до круглої форми насіння гороху — «о смушках: съ тугими, **гороховидными завитками**» [СлГр, I, 316]. Таке значення містить посилання на працю В.І. Василенка «*Этнографические материалы, собранные по Полтавской губ. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губ. Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения*» (1902 р.), що засвідчує переважне вживання такого слова передусім у сфері народних промислів. Мабуть, саме з цієї особливості пов'язана відсутність наведеного вище ЛСВ прикметника **горохуватий** у сучасних лексикографічних працях.

Натомість ТСУМ-20 подає лексему **горошківатий** зі значеннями «схожий на горошок», «який складається з частинок, формою схожих на горошок»: *Олень, до краю змучений алергією, весь час ковтає білі горошківаті пігулки* (Із журн.); *Брав [Тихон] залізні грабельки, садівничу лопату і виходив копирсатися в чорній горошківатій землі* (М. Рудь) [ТСУМ-20]. Такі ж асоціативно-образні зв'язки фіксує семантика прикметника **горошківатий** у «Словарі...» за ред. Б.Д. Грінченка: «подобный гороху: въ крупныхъ зернахъ, въ мелкихъ шарикахъ»: *Горошківата земля*; «о смушке: въ мелкихъ завиткахъ»: *Гарний ковнір, горошківатий* [СлГр, I, 316]. Образний дериват **горошківатий** засвідчений і в «Російсько-українському словнику» за ред. А.Ю. Кримського

та С.О. Єфремова як один із відповідників поряд з лексемою **горохуватий** до рос. слова *гороховидный* та до рос. *горошчатый* у такому ж контексті: **горошкувата** земля [РУС, 246].

Тому вважаємо, що в тлумачних словниках варто розширити семантичне наповнення образного деривата **горохуватий**, закріпивши зв'язок із традиційними й усталеними в колективній свідомості носіїв мови асоціативно-образними уявленнями про зморщений вигляд або ж круглу форму предметів, які за цими ознаками схожі на насіння гороху (горошку). До того ж прикметник **горохуватий** із семою, яка відображає ознаку круглої форми, доповнить парадигму морфологічних образних дериватів, утворених на базі мотиватора **горох**, та засвідчуватиме різноплановість асоціативно-образних зв'язків, закріплених у світогляді українців про цю рослину та її насіння:

- **гороховий** — 1) прикм. до горох (у 1 знач.); 2) який має колір гороху (у 2 знач.); сірувато-жовтий із зеленим відтінком. *Артилеристи вперше побачили зовсім близько сизі й горохові мундири ворогів* (В. Кучер) [СУМ, II, 138];
- **горохуватий** — **подібний до сухого гороху** (у 2 знач.). *Пальці поморщились, пошерхли, щиколотки стали горохуваті* (І. Нечуй-Левицький) [СУМ, II, 138]; **горохуватий** — **подібний гороху, сморщений**. *О смушках: сь тугими, гороховидними завитками* [СлГр, I, 316].

Деривати **горошковий, горошкуватий, горошковатий** за особливістю семантичних зв'язків з мотиватором **горох** — «який має форму гороху», «з круглими цяточками у вигляді гороху» [СУМ, II, 138], — теж можна розглядати в складі ад'єктивної зони цієї парадигми, попри їх формальні відношення з іменником горошок.

Словотворча активність та розвиток семантики лексеми **горох** є важливим чинником, що вказує на можливість включення назви цієї рослини до шару культурно опрацьованих одиниць української мови. Підтверджують це й фразеологізми, у яких теж закріпилися своєрідні асоціативно-образні зв'язки з цією назвою: **горох** — *Божої Матінки сльози* — про цінність гороху; **горох на нім молочений** — про дзюбятих та віспуватих; **олов'яний горох на зеленім тоці молотили** — образно про війну [Г-РНп, I, 601–602]; **горох з капустою** — що-небудь невпорядковане, нерозбірливе; *лізти в чужий горох* — втручатися в чий-небудь особисті справи; *розсипатися горохом* — дуже швидко, уривчасто говорити [ФСУМ, I, 191, 436; II, 758] тощо.

Отож, чітке фіксування в лексикографічних працях семантичної структури морфологічних та семантичних образних дериватів дасть змогу повніше відтворити специфіку мотивувальних ознак, взятих за основу творення, встановити

реєстр слів-мотиваторів, залучених у процеси образної деривації, розкрити їх словотвірний потенціал та загалом «культурну опрацьованість» в українській мові.

Наступний приклад теж підтверджує потребу враховувати в словникових дефініціях особливості мотивувальних ознак, що впливають на формування морфологічної будови та семантичної структури похідного слова. Закріплене в лексикографічних працях значення образного деривата **слимакуватий** — «який нагадує слимака, схожий на слимака (у 1 знач.)»: *Як дитина, плескав [Прокіп] у долоні, коли срібні плитки описували по дошці гарні слимакуваті закрути* (І. Франко) [СУМ, IX, 353], — не відразу допомагає сформувати цілісне розуміння ознаки, названої похідним прикметником, адже аспекти семантики мотиватора **слимак** — «безхребетна тварина роду червононогих молюсків; равлик» [СУМ, II, 137], до якого відсилає словникове тлумачення, можуть бути різними. Наприклад, прикметник **слимаковий** (← **слимак**) у сталих висловах передає значення, пов'язане з прикметою «повільний», «неквапливий»: *слимаковим ходом* — дуже повільно: *Жаль, що у нас чомусь усе мусить іти таким тихим слимаковим ходом* (Леся Українка) [СУМ, IX, 353]; *слимаковим ходом іде* — іде помалу, розлізло [Г-рНП, III, 152]. Ознаку «товстий, гладкий» фіксуємо для лексеми **слимак** у сталому порівняльному звороті *гладкий як слимак* — ситий, нагодований [Г-рНП, I, 483]. Семантичні деривати відображають зміст «безхарактерна, слабовільна, нікчемна людина» [СУМ, IX, 353]; «монастирській служка, послушникъ» [СлГр, IV, 150]. Деякі інші асоціативно-образні зв'язки фіксуємо в діалектному мовленні: *слимака дати облизати кому* — пошити когось в дурні [СБойкГ, II, 230]; *слимачитися* — вульг. цілуватися [СГЦБойк, 432; 489].

Проте, як вдалося спостерегти в матеріалах наведених далі лексикографічних праць, залучення мотивувальної ознаки, що фіксує подібність до *закрученої у вигляді спіралі черепашки равлика (слимака)*, відображають не тільки синтагматичні зв'язки прикметника **слимакуватий**, засвідчені контекстом із твору І. Франка в СУМ. Такі асоціативно-образні відношення також можуть бути передані структурно-семантичними особливостями й морфологічними, і семантичними дериватів. Зокрема, це образний прикметник (**слимакова**) *гвинтова лінія*, зафіксований в РУС як відповідник до рос. *винтовая линия* [РУС, 108–109]. Укладачі «Словаря чужих слів» (1910 р.) З. Кузеля та М. Чайковський використали ад'єктив **слимакуватий, звинений як пружина** для пояснення іншомовного слова *спіральний* [СЧС, 285]. Зв'язок з уявленнями про зображення *закрученої лінії, що нагадує черепашку слимака*, фіксує лексико-семантичний варіант «3) Писанка сь ізображеніємъ улитки», включений до семан-

тичної структури лексеми *слимак* у «Словарі...» за ред. Б.Д. Грінченка з посиланням на матеріали газети «Київська старина» [СлГр, IV, 150].

Прикметною особливістю відсубстантивних ад'єктивів, утворених на базі зооморфної концептуальної метафори за допомогою форманта *-уват-*, є те, що мотивувальна ознака найчастіше відображає подібність зовнішнього вигляду людини; вияву її поведінки, характеру й стану до схожих ознак тварини (*бугайкуватий чоловік* — кремезний; *жукуватий пастушок* — з темною шкірою обличчя; смаглявий; *собакуватий урядник* — злий, жорстокий, недобррозичливий, прискіпливий тощо). Менш поширеними є зв'язки *зоонім* → *ознаки артефактів*. Саме таку особливість творення деривата *слимакуватий* передає його контекстне оточення. Тому закріплення мотивувальної ознаки, яка певним чином репрезентує внутрішню форму слова, мало би стати важливим елементом у словникових тлумаченнях лексичного значення образних похідних одиниць. Це дасть змогу більш точно відобразити збережену в структурно-семантичних особливостях слова специфіку світосприйняття носіїв мови.

II. Лексикографічне закріплення образних дериватів, що входять до структури похідних прикметників — полісемантив. Відсубстантивні ад'єктиви такого типу творяться здебільшого за допомогою суфіксів *-ан-, -ач- (-яч-), -ин-, -н-, -ов- (-ев-), -ськ- (-цьк-), -уч- (-юч-)*, наприклад:

- *вівсяний* — 1) прикм. до овес; 2) *кольору соломи вівса; світло-жовтий*. Такий *молодий* [Уланов], *вродливий, з вівсяними бровами над синіми, чистими-чистими очима* (І. Вільде); *Вівсяне волосся* [СУМ, I, 550];
- *солом'яний* — 1) прикм. до солома; 2) *який має колір соломи; світло-жовтий*. *Завадки вже не було на сцені. На його місці стояв юнак з буйною солом'яною чуприною* (І. Вільде); 3) *перен. який легко можна порушити; нестійкий, неміцний*. *Краще солом'яна згода, як золота звада* (Укр. присл.) [СУМ, IX, 450];
- *жаб'ячий* — 1) прикм. до жаба 1; 2) *такий, як у жаби*. — *Бачу я її [дівчини] погляд лобуряцький, губи довгі жаб'ячі* (Панас Мирний); *Пристав, насупившись, видивився на хлопців нерухомим жаб'ячим поглядом* (О. Гончар) [СУМ, II, 500];
- *павиний* — 1) прикм. до пава 1, 2; 2) *перен. такий, як у пави; плавний, величавий* [СУМ, VI, 7]. *Дівчата із Рославич були одна до одної, особливо — співочі; Наталка насамперед з її павиною ходою, <...> але й голос у неї був — золота падь* (Ю. Косач);
- *барвінковий* — 1) прикм. до барвінок; 2) *який має колір квітів барвінку; голубуватий*. *Білясті хмарини на очах розпли-*

ваються і тануть у барвінковому небі (В. Козаченко) [СУМ, I, 105];

- *інквізиторський* — 1) *іст.* прикм. до інквізитор 1. 2) *перен. надзвичайно жорстокий, дуже суворий* [СУМ, IV, 30]. — *Що це знову за поетична заява? — спитала вона з зимним, інквізиторським поглядом* (О. Кобилянська) [ТСУМ-20];
- *царський* — 1) прикм. до цар 1; належний цареві; 3) *перен. розкішний, величний, багатий; такий, як у царя*. *Отож з 9-ї версти почали ми, голубонько моя, підійматися вгору. З цього місця починається добра (царська) дорога* (М. Коцюбинський) [СУМ, XI, 183–184].

У сучасному мовознавстві формування ЛСВ зі значенням якісної ознаки у структурі багатозначних відносних прикметників пов'язують або з результатами семантичної деривації (Д.Х. Баранник, А.П. Грищенко, О.К. Безпояско), або ж розглядають як наслідок словотворчих процесів (праці О.А. Булгакової, О.А. Земської, Л.А. Лисиченко, В.М. Мусатова, К.В. Огольцевої, О.О. Селіванової, І.А. Ширшова та ін). Вважаємо, що ад'єктивна семантика, у якій ключову роль відіграє образний компонент змісту, не походить від прямого номінативного значення прикметника, а виводиться через зв'язок з твірним іменником — мотиватором. Свідченням цього є те, що досліджувані образні деривати (й однозначні, і полісеманти) включають такі ЛСВ чи відтінки значень, які у своїх тлумаченнях містять зв'язок із мотивувальним твірним іменником «*такий, як...*», «*такий, як у...*» (*царя, пави, жаби* та ін.), «*як у...*». Контекстуальні зв'язки слів, наприклад, у висловах *інквізиторський погляд, блазеньська покора, жонглерська вправність* засвідчують, що йдеться не про інквізитора, блазня чи жонглера і властиві їм риси, а про інших осіб, які за ознаками свого характеру, поведінки (суворості, зверхності, покірності, підлабузництва), вправності й т. ін. схожі, подібні до них. Тому такі ЛСВ вважаємо *образними структурно-семантичними дериватами* на тій підставі, що значення якісної ознаки є наслідком словотворчого процесу, в основу якого покладено мотиваційні зв'язки, сформовані на базі образних уявлень. Підтвердженням таких міркувань є й думка І.Г. Ольшанського про властивість багатозначного слова бути поліденотативним, і в одних випадках допускати виділення смислового центру (інваріантного, спільного значення), а в інших — бути позбавленим семантичної спільності [10, 8].

У лексикографічній практиці опису семантичних особливостей похідних ад'єктивів простежуємо низку непослідовностей, які призводять до труднощів у розмежуванні значень відносних (присвійно-відносних) і якісних прикметників. В одних випадках образно-метафоричне зна-

чення, в основі якого зафіксовано зв'язок з якісною ознакою елемента дійсності (колір, розмір, форма; психічний стан, риси характеру й поведінки, інтелектуальні властивості тощо), подано як окремий ЛСВ, що, з огляду на розбіжності у трактуванні його походження, є прийнятним у випадках і семантичного, і морфологічного процесів деривації. Проте виокремлюємо значну кількість відносних (присвійно-відносних) прикметників, для яких значення якісної ознаки подано лише як семантичний відтінок у межах прямого значення, сформульованого в досить

типізованих дефініціях «прикметник до...», що часто, за словами А.П. Грищенка передають зміст «загальної відносності» [3, 145].

У таблицях 1 і 2 подаємо розбіжності у фіксуванні якісної (часто характеризувальної) ознаки в семантичній структурі відсубстантивних прикметників, утворених за моделями «основа іменника + -ов-» та «основа іменника + -ськ-». При цьому до уваги було взято основи мотиваторів, що належать до однакових лексико-семантичних груп: назв матеріалів, коштовних каменів, рослин та осіб.

Таблиця 1

ПРИКМЕТНИКИ, УТВОРЕНІ ЗА МОДЕЛЛЮ «ОСНОВА ІМЕННИКА + -ОВ-»

Агатовий — Прикм. до агат. // Власт. агатові, схожий на агат. <i>Теплим промінням засвітилися у дівчинки чорні, агатові очі</i> (Т. Масенко) [СУМ, I, 15]	Аквамариновий — 1. Прикм. до аквамарин. 2. Кольору аквамарина, блакитнувато-зелений. <i>Порошинки іскор спалахували у ласкавих аквамаринових хвилячках, блискучо-мінливих, як шовк</i> (З. Тулуб) [СУМ, I, 26]
Цинковий — Прикм. до цинк. // Кольору цинку; синювато-білий. <i>Вже місяць закруглив далекий диск над лісом, ... і в бляклих водах, де цинковий блиск</i> (М. Драй-Хмара) [СУМ, XI, 216]	Бронзовий — 1. Прикм. до бронза 1 // Зробл. з бронзи. 2. Який має колір бронзи; золотисто-коричневий. <i>Гаряче світло грало на запеченому бронзовому виду Олександрі, обливало темні бронзові руки</i> (М. Коцюбинський) [СУМ, I, 239]
Полиновий — Прикм. до полин, полинь // Власт. полину, полиню; такий, як у полину, полиню. <i>Роса на траві мала вже полиновий колір перших приморозків</i> (І. Вільде) [СУМ, VII, 68]	Тютюновий — 1. Прикм. до тютюн 1. 2. Який має колір тютюну; зелено-коричневий. <i>Тютюнові очі Погиби блиснули двома іскорками</i> (М. Стельмах) [СУМ, X, 336]
Пролісковий — Прикм. до проліска і пролісок 1 // Який має колір проліски, проліска. — <i>Ти любиш кого, Марійко? — звела на неї свої глибокі проліскові очі</i> (І. Цюпа) [СУМ, VIII, 217]	Терновий ¹ — 1. Прикм. до терен. 2. Кольором схожий на терен (у 2 знач.); темно-синій. <i>Сніги виблискували на сонці, сліпили очі, далекі байраки огорталися терновою синявою</i> (Г. Тютюнник). Тернові очі (очиці, оченята) — чорні з синюватим відливом очі, схожі на стилгі ягоди терну [СУМ, X, 93]
Рутовий — 1. Прикм. до рута 1. Рутовий лист // Зробл. вигот. із рути // Який має колір листя рути. <i>Не ховайте молодого / У могилі темній / — Поховайте в холодочку, / В рутовім садочку</i> (Л. Первомайський) [СУМ, VIII, 914]	Маковий — 1. Прикм. до мак. 3. Розм. Який має колір червоної квітки маку. <i>Завжди в усім однакові Були обидві дочки. В обох спіднички макові, Вишивані сорочки</i> (В. Бичко) [СУМ, IV, 603]

Таблиця 2

ПРИКМЕТНИКИ, УТВОРЕНІ ЗА МОДЕЛЛЮ «ОСНОВА ІМЕННИКА + -СЬК-»

Блазенський — Прикм. до блазень // Власт. блазневі; такий, як у блазня. <i>На лиці в нього відбита школярська ніяковість і... блазенська покора</i> (І. Ле) [СУМ, I, 196]	Богатирський — 1. Прикм. до богатир. 2. Такий, як у богатиря, власт. богатиреві; могутній, великий. <i>Випростався</i> [Кузьменко] <i>на весь свій богатирський зріст</i> (А. Головка) [СУМ, I, 208]
Гвардійський — Прикм. до гвардія 1 і гвардієць 1 // Такий, як у гвардійця. — <i>Мирославо Науміню, дай мені слово, — звівся з місця і випростався на весь свій гвардійський зріст солдат</i> (А. Головка) [СУМ, II, 43]	Дипломатичний — 1. Стос. до дипломатії (у 1 знач.). 2. <i>Перен.</i> Власт. дипломатові (у 2 знач.); ухильний, спритний. — <i>Ще недавно Олександр називав мене братом, — згадував Наполеон, — але то була дипломатична гра і хитрість росіянина</i> (П. Кочура) [СУМ, II, 281]
Генеральський — Прикм. до генерал. // Такий, як у генерала [Дрозденко]. <i>Добре, що директор готелю старий фронтовий товариш — бачиш, який номер удружив — прямо генеральський</i> (І. Кочерга) [СУМ, II, 50]	Олімпійський — 1. Прикм. до олімп. 2. <i>Перен.</i> Який відзначається величною рівноваженістю, незворушністю, стриманістю; такий, як в олімпійця, олімпійців (про настрої і т. ін.). <i>Що правда, мамо, то правда, — «олімпійство» не лежить в моїй натурі і трудно часом буває витримувати олімпійський спокій</i> (Леся Українка) [СУМ, V, 690]
Жонглерський — Прикм. до жонглер // Такий, як у жонглера. — <i>Можеш сидати! — гукнув він [офіцер] Чіпаріу, з жонглерською вправністю міняючи свій солодко-ввічливий тон на солдафонську грубість</i> (Ю. Смолич) [СУМ, II, 544]	Клоунський — 1. Прикм. до клоун 1. 2. <i>Перен.</i> Комічно-безглуздий, блазенський. — <i>Тут хата горить, а ви покажете клоунські штучки, щоб людей відтягнути від пожежі</i> (І. Вільде) [СУМ, IV, 189]
Ковальський — 1. Прикм. до коваль. Ковальське ремесло // Такий, як у коваля, власт. йому. Очі у Савченка не лише ковальські, а ще й снайперські (Роб. Газ.); <i>Рука ковальська</i> [СУМ, IV, 202]	Ремісницький — 1. Прикм. до ремісник 1. 2. <i>Перен.</i> Позбавлений творчої ініціативи. <i>Не треба надто простолінійно розуміти і знамениту формулу Чернишевського: «І Прекрасне — це життя», бо тоді можна скотитись до грубого натуралізму, до байдужого, ремісницького копіювання життя без усякого відбору фактів та ідейного їх осмислення</i> (М. Рильський) [СУМ, VIII, 503]

Вважаємо, що у лексикографічній практиці формування словникових дефініцій для похідних відсубстантивних прикметників потрібно обов'язково враховувати здатність іменника-мотиватора утворювати не тільки відносні (чи присвійно-відносні) ад'єктиви, але і якісні. Тому значення якісної ознаки варто фіксувати як самостійний ЛСВ, оскільки часто він виникає внаслідок словотвірних процесів і засвідчує інші семантичні зв'язки з твірною базою. До того ж варто брати до уваги й неоднакову частоту вживання таких образних дериватів у різних сферах функціонування української мови і при потребі застосовувати позначку *рідко* чи інші стилістичні маркери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Принципи закріплення образних дериватів у лексикографічних працях, безперечно, потребують детального огляду в межах кожної словотвірної моделі та ґрунтовних теоретично-

практичних узагальнень щодо структурно-семантичних особливостей їх формування. Це дасть змогу встановити й узагальнити всі розбіжності й напрацювати однакові засади відображення у словниках образних похідних одиниць різних частин мови (іменників, прикметників, дієслів і прислівників). Виокремлення у словникових дефініціях мотивувальних ознак, пов'язаних з творенням образних дериватів, дасть змогу зафіксувати специфіку світосприйняття українців, виявлену в процесах номінації через вибір твірної бази та формування образно-мотиваційних зв'язків.

У перспективі це слугуватиме вагомим підґрунтям для врахування усіх семантичних відтінків слова з метою його всеохопного представлення в лексикографічних працях перекладного типу, що допоможе в такий спосіб відобразити національно-культурно специфіку кожної мови.

ДЖЕРЕЛА

1. Береговенко Л.М. Формування дериваційної системи прикметників української мови (якісні прикметники) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.М. Береговенко. — К., 1994. — 25 с.
2. Валюх З.О. Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / З.О. Валюх. — К., 2006. — 29 с.
3. Грищенко А.П. Суфіксальний словотвір прикметників в українській мові // Словотвір сучасної української літературної мови / А.П. Грищенко. — К. : Наукова думка, 1979. — С. 119–170.
4. Гуцуляк Т.Є. Образно мотивовані прикметники української мови (на матеріалі відсубстантивних дериватів із суфіксом -уват- (-юват-)) / Т.Є. Гуцуляк // *Virtus : Scientific journal* [голов. ред. М.А. Журба]. — 2017. — № 13. — С. 159–165.
5. Дияк О.В. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд з коренями на позначення металів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.В. Дияк. — К., 2006. — 21 с.
6. Ермакова О.П. Сопоставительное изучение словообразования и внутренняя форма слова / О.П. Ермакова, Е.А. Земская // *Известия АН СССР. Серия литературы и языка.* — 1985. — Т. 44. — № 6. — С. 518–525.
7. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон // *Теория метафоры.* — М. : Прогресс, 1990. — С. 387–416.
8. Огольцева Е.В. Синонимия образных значений производных имен прилагательных / Е.В. Огольцева // *Филологические науки.* — 2005. — № 3. — С. 59–68.
9. Огольцева Е.В. Приемы лексикографического толкования образно-компаративных значений (на материале МАС) // *Проблемы истории, филологии, культуры* / Глав. ред. М.Г. Абрамзон. — Москва ; Магнитогорск ; Новосибирск. — 2009. — Выпуск 2(24). — С. 575–579.
10. Ольшанский И.Г. Лексическая полисемия в системе языка и тексте (на материале немецкого языка) / И.Г. Ольшанский, В.П. Скиба. — Кишинев : Штиинца, 1987. — 127 с.
11. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики / Е.В. Падучева. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 608 с.
12. Штонь О.П. Полісемія відносних прикметників (на матеріалі сучасної української прози 50–80-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.П. Штонь. — Тернопіль, 1997. — 17 с.
13. Штонь О.П. Структурно-семантичні групи багатозначних відносних прикметників (на матеріалі сучасної української прози) [Електронний ресурс] / О.П. Штонь // *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2016. — Вип. 42. — С. 99–105. — Режим доступу : <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/linguo/-article/view/3486> (дата звернення 09.06.2016).
14. Юрина Е.А. Комплексное исследование образной лексики русского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е.А. Юрина. — Томск, 2005. — 47 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВТССУМ — Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. : Ірпінськ; ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
- Г-рНП — Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко : 2-е вид. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — Т. 1. — 832 с.; Т. 3. — 699 с.
- РУС — Російсько-український словник / ред. А.Ю. Кримський та С.О. Єфремов [Електронний ресурс]. — К. : Держ. вид-во України УАН, 1924–1933. — Т. 1–3. — К. : К.І.С., 2007. — Режим доступу : <http://www.r2u.org.ua> (дата звернення 19. 07. 2017).
- СБойкГ — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок / М.Й. Онишкевич. — Частина перша (А–Н). — К. : Наукова думка, 1984. — 496 с. — Частина друга (О–Я). — К. : Наукова думка, 1984. — 516 с.
- СПЦБойк — Матіїв М.Д. Словник говірок центральної Бойківщини / Відп. ред. В.В. Німчук. — К. ; Сімферополь : Ната, 2013. — 602 с.
- Слґр — Словарь української мови : у 4-х томах / упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. — К. : Наук. думка, 1996–1997.
- СУМ — Словник української мови : в 11-ти томах. — К., 1970–980.
- СЧС — Словар чужих слів / Зібрали Зенон Кузеля і Микола Чайковський. — Чернівці : з друкарні «Руска Рада», 1910. — 365 с.
- ТСУМ-20 — Тлумачний словник української мови в 20-ти томах (електронна версія Українського мовно-інформаційного фонду НАН України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://test.ulif.org.ua>. (дата звернення 01. 02. 2018).
- ФСУМ — Фразеологічний словник української мови : в 2-х книгах / Уклад. : В.М. Білоноженко та ін. — К. : Наукова думка, 1999. — 984 с.

REFERENCES

1. Berehovenko, L. M. (1994). Formuvannia deryvatsiinoi systemy prykmetnykiv ukrainskoi movy (yakisni prykmetnyky) [Formation of the Derivative System of the Adjectives of Ukrainian Language (qualitative adjectives)]. Extended abstract of candidate's thesis, K., 25 p.
2. Valiukh, Z. O. (2006). Typolohiia slovotvirnykh paradyhm imennyka v ukrainskii movi [Typology of Word-Building Paradigms of Nouns in Ukrainian Language]. Extended abstract of candidate's thesis. K., 29 p.
3. Hryshchenko, A. P. (1979). Sufiksalni slovotvir prykmetnykiv v ukrainskii movi [The Suffixal Derivation of Adjectives in Ukrainian Language]. *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*, K., Naukova dumka, 119–170.
4. Hutsuliak, T. Ye. (2017). Obrazno motyvovani prykmetnyky ukrainskoi movy (na materialii vidsubstantyvnnykh deryvativ iz sufiksom -uvat- (-yuvat-)) [Figure Motivated Adjectives of Ukrainian Language (based on material substantivized derivatives with suffixes -uvat, -iuvat)]. *Virtus : Scientific journal* [holov. red. M. A. Zhurba], № 13, 159–165.
5. Dyiak, O. V. (2006). Strukturno-semantychna orhanizatsiia slovotvirnykh hnidz z koreniamy na poznachennia metaliv [Structural-semantic Organization of Word-formation Families with Roots on Designation of Metals]. Extended abstract of candidate's thesis. K., 21 p.
6. Yermakova, O. P., Zemskaya, Ye. A. (1985) Sopostavitelnoe izuchenie slovoobrazovania i vnutrenniaia forma slova [Comparative Study of Word Formation and Internal Form of the Word]. *Izvestiia AN SSSR. Seriya literatury i yazyka*, T. 44, № 6, 518–525.
7. Lakoff, G., Johnson, M. (1990). *Metafori, kotorymi my zhivom* [Metaphors we Live by]. Teoriia metafory. M., Progress, 387–416.
8. Ogoltseva, Ye. V. (2005). Sinonimiiia obraznykh znachenii proizvodnykh imen prilagatelnykh [Synonymy of Figurative Meanings of Derived Adjectives]. *Filologicheskie nauki*, № 3, 59–68.
9. Ogoltseva, Ye. V. (2009). Priiomy leksikograficheskogo tolkovaniia obrazno-komparativnykh znachenii (na materiale MAS) [Lexicographic Interpretation of Figurative Comparative Meanings]. *Problemy istorii, filologii, kul'tury* / Glav. red. M. G. Abramzon. Moskva-Magnitogorsk-Novosibirsk, Vypusk 2 (24), 575–579.
10. Olshanskii, I. G., Skiba, V. P. (1987). Leksicheskaia polisemiia v sisteme yazyka i tekste (na materiale nemetskogo yazyka) [Lexical Polysemy in the System of Language and Text (based on the German language)]. Kishinev, Shtiintsa, 127 p.
11. Paducheva, Ye. V. (2004). Dinamicheskie modeli v semantike leksiki [Dynamic Models in the Semantics of Vocabulary]. M., *Yazyki slavianskoi kul'tury*, 608 p.

12. Shton, O. P. (1997). Polisemiia vidnosnykh prykmetnykiv (na materialy suchasnoi ukrainskoi prozy 50 — 80-ky rokiv XX stolittia) [Polysemy of Relative Adjectives (based on the material of contemporary Ukrainian prose of the 50s and 80s of the XX century)]. Extended abstract of candidate's thesis, Ternopil, 17 p.
13. Shton, O. P. (2016). Strukturno-semantychni hrupy bahatoznachnykh vidnosnykh prykmetnykiv (na materialy suchasnoi ukrainskoi prozy) [Structural and Semantic Groups of Polysemantic Relative Adjectives (on the Basis of Modern Ukrainian Prose)]. [Elektronnyi resurs]. *Linhvistychni doslidzhennia*, zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody, Vyp. 42, 99—105.
<http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/linguo/-article/view/3486>
14. Yurina, Ye. A. (2005). Kompleksnoie issledovanie obraznoi leksiki russkogo yazyka [Comprehensive Study of the Figurative Vocabulary of the Russian Language]. Extended abstract of candidate's thesis. Tomsk, 47 p.

ABBREVIATIONS

- VTSSUM — Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrayinskoi movy (z dod. i dopov.) [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]. Uklad. i holov. red. V. T. Busel. K., Irpin; VTF «Perun», 2005, 1728 p.
- H-rNP — Halytsko-ruski narodni pryrovodky : U 3-ky t. [Galician-Russian Folk Proverbs]. Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv Dr. Ivan Franko : 2-e vyd. Lviv: Vydavnychy tsestr LNU imeni Ivana Franka, 2006. T. 1, 832 p.; T. 3, 699 p.
- RUS — Rosiisko-ukrainskyi slovnyk [Russian-Ukrainian Dictionary]. Za red. A. Yu. Krymskoho ta S. O. Yefremova [Elektronnyi resurs (pidhotuvav O. Telemko)]. K., Derzh. vyd-vo Ukrainy YuAN, 1924–1933. T. 1–3. K., K.I.S., 2007 / Rezhym dostupu : <http://www.r2u.org.ua>
- SBoikH — Onyshkevych, M. I. (1984). Slovnyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boiko Dialects]. Chastyna persha (A—N). K., Naukova dumka, 496 p.; Chastyna druha (O—Ya). K., Naukova dumka, 516 p.
- SHTsBoik — Matiiv, M. D. (2013). Slovnyk hovirok tsentralnoi Boikivshchyny [Dictionary of Dialects of the Central Boikivshchyna]. Vidp. red. V. V. Nimchuk. K.; Simferopol, Nata, 602 p.
- SIHr — Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]. U 4-ky tomakh / uporiadkuvav z dodatkom vlasnoho materialu Borys Hrinchenko. K., Naukova dumka, 1996–1997.
- SUM — Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]. V 11-ty tomakh. K., 1970–1980.
- SChS — Slovar chuzhykh sliv [Dictionary of Foreign Words]. Zibraly Zenon Kuzelia i Mykola Chaikovskiy. Chernivtsi : z drukarni «Ruska Rada», 1910, 365 p.
- TSUM-20 — Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Interpretative Dictionary of the Ukrainian Language in 20 volumes]. V 20-ty tomakh (elektronna versiiia Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN Ukrainy) [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://test.ulif.org.ua> (data zvernennia : 01. 02. 2018).
- FSUM — Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. V 2-ky knyhakh / Uklad. V. M. Bilonozhenko ta in. K., Naukova dumka, 1999, 984 p.